
ZAPISI O POJMU ZGODOVINE

Walter Benjamin

Historični materialist, ki zasleduje strukturo zgodovine, po svoje vrši neko vrsto spektralne analize. Kakor fizik v sončnem spektru ugotavlja ultravijolično, tako *on* ugotavlja mesijansko silo v zgodovini. Kdor bi hotel vedeti, v kakšnem stanju [*Verfassung*] je »odrešeno človeštvo«, pod kakšnimi pogoji ta ustroj [*Verfassung*] nastopi in kdaj z njim lahko računamo, ta postavlja vprašanja, na katere ni odgovora. Prav tako dobro bi lahko poizvedoval, katere barve so ultravijolični žarki.

277

Benjamin arhiv [BA],¹rokopis [r] št. 1099

Marx pravi, da so revolucije lokomotive svetovne zgodovine. A morda je povsem drugače. Morda so revolucije poseg človeškega rodu, ki v tem vlaku potuje, po zasilni zavori.

BA, r 1100

V Marxovem delu lahko imenujemo tri temeljne pojme in celotno teoretično armaturo dela motrimo kot poskus, te tri pojme zvariti med sabo. Gre za razredni boj proletariata, za hod zgodovinskega razvoja (napredek) in za brezrazredno družbo. Pri Marxu se struktura temeljne misli prikazuje

¹ Prim. 'Nastanek' in zadnjo opombo.

takole: skozi vrsto razrednih bojev človeštvo v poteku zgodovinskega razvoja dospe k brezrazredni družbi. = Toda brezrazredne družbe ne gre koncipirati kot končne točke historičnega razvoja. = Iz te blodne koncepcije je med drugim, pri epigonih[.] izšla predstava »revolucionarne situacije«, do katere – kot je znano – nikdar ni hotelo priti [.] = Pojmu brezrazredne družbe je treba ponovno dati njegov pravi mesijanski obraz, in sicer v interesu revolucionarne politike proletariata samega.

BA, r 1103

Nove teze B

{Zgodovina ima za opraviti s sovisji in poljubno razpetimi kavzalnimi verigami. S tem ko poda pojem o načelni navedljivosti svojega predmeta, se mora ta v svoji najvišji obliki nuditi kot trenutek človeštva. V njem mora biti čas zaustavljen.}

278

Dialektična podoba je krožna strela, ki teče čez cel horizont preteklega.

{Preteklo historično artikulirati se pravi: prepoznati tisto v preteklosti, kar stopi skupaj v konstelaciji enega in istega trenutka. Historično spoznanje je edinstveno in edino možno v historičnem trenutku. Spoznanje v historičnem trenutku je vselej spoznanje enega trenutka. S tem ko se preteklost vpotegne v trenutek – v dialektično podobo – vstopi v nesamovoljen [*unwillkürlich*] spomin človeštva.}

{Dialektično podobo je treba definirati kot nesamovoljni spomin odrešenega človeštva.}

Predstava univerzalne zgodovine se veže na predstavo napredka in na predstavo kulture. Da lahko vse trenutke v zgodovini človeštva nanizamo na verigo napredka, jih je treba spraviti na skupni imenovalc kulture, razsvetljenja [.] objektivnega duha, ali kakor koli ga že hočemo imenovati.

BA, r 491

Nove teze C

Samo če zgodovinski potek historiku gladko drsi skozi roke kakor nit, smemo govoriti o napredku. A če je nit mnogovrstno razvlaknjena, na tisoče

pramenov razvezan splet, ki se pobeša kot razštrtenano pletenje, nobeden od njih nima določenega mesta, dokler vseh niso povzeli in spletli v avbo.

Temeljna koncepcija mita je svet kot kazen – kazen, ki se temu, ki je kaj kaznivega storil [*den Straffälligen*], šele ustvari. Večni povratek je v kozmično projicirana kazen zaostajanja [*des Nachsitzens*]: človeštvo mora svoje besedilo prepisovati v neštetih ponovitvah. ([Paul] Eluard [1895–1952]: *Répétitions* [1922])

{Večnost peklenskih kazni je morda antični ideji večnega ponovnega prihoda odbila njeno najbolj strahotno ost. Postavlja večnost muk na mesto, kjer je stala večnost ob-toka [*des Umlaufs*].}

{Ko Nietzsche v devetnajstem stoletju še enkrat misli misel večnega vračanja [*der ewigen Wiederkunft*], napravi lik [*Figur*] tistega, na katerem se mitična usoda [*Verhängnis*] izvršuje. Esenca vsega mitičnega dogajanje je povratek/ vračanje (Sizif, Danaide)}

BA, r 489

279

Novе teze H

Razpustitev v pragmatično zgodovino ne sme biti v korist kulturnega zgodovinopisja [*Kulturhistorie*]. Pragmatično dojetje zgodovine pravzaprav ne pade zaradi kakih zahtev, ki jih ima »stroga znanost« v imenu kavzalnega zakona. Spodleti ji premik historične perspektive. Čas, ki ni več sposoben orginarno povečevati svojih gospodovalnih pozicij, nima nikakršnega razmerja do povečevanja, ki je šlo v prid preteklim gospodovalnim pozicijam.

{Subjekt, ki piše zgodovino, je pravno tisti del človeštva, čigar solidarnost dojame vse zatirane. Tisti del, ki si lahko dovoli največji teoretiški riziko zato, ker lahko praktično najmanj izgubi.}

{Ni treba, da je vsaka univerzalna zgodovina reakcionarna. Univerzalna zgodovina b r e z konstruktivnega principa je taka. Konstruktivni princip univerzalne zgodovine dovoljuje, da jo zastopa v partiitnem. Z drugimi

besedami: monadološki je. Eksistira v odrešenski zgodovini.}

{Ideja proze sovпада z mesijansko idejo univerzalne zgodovine. (Lesskow!)²}

BA, r 484

Metodična vprašanja III

Z rapidnim tempom tehnike, ki mu ustreza prav tako rapiden propad tradicije, se veliko hitreje kot prej osvetli delež kolektivnega nezavednega, arhaični obraz neke epohe; da, že naslednji dobi. Od tod surrealistični pogled na zgodovino.

{Formi novega produkcijskega sredstva, ki jo najprej še obvladuje to staro (Marx), v nadgradnji ustreza sanjska zavest, v kateri se novo vnaprej izoblikuje v fantastični oblikovanosti. »Chaque époque rêve la suivante.«³ [Jules Michelet (1798–1874)] Brez te fantastične predforme v sanjski zavesti ne nastane nič novega. Njenih manifestacij pa *ne* najdemo zgolj v umetnosti. Za devetnajsto stoletje je odločilno, da fantazija na vseh krajih prestopa njihove meje.}

BA, r 467

2 Nikolaj Semenovič Leskov (1831–1891), ruski pisatelj, novinar, dramatik. Benjamin mu posveti esej »Der Erzähler« | Pripovedovalec [W. Benjamin: Gesammelte Schriften II, 2, Frankfurt ob Majni 1991, str. 438–469].

3 »Each epoch dreams the one to follow.«

Kritike

kritika napredka – do [zur] alegorije –

kritika kulturne in literarne zgodovine

kritika univerzalne zgodovine

kritika življenja – historična kritika – citat – ožunačenje – uvod –

kritika čaščenja

kritika zgodovine v razdelkih

kritika teorije neskončnega napredka

kritika teorije avtomatičnega napredka

Kritika teorije možnega napredka na vsej področjih. Nikakršnega napredka v umetnosti sledeč njeni preroški prvini. Diferenca med napredkom npravitosti [Gesittung] – kje pa je skupno merilo? in moraličnim napredkom za katero se nudita kot merilo čiste volje, inteligibilni karakter kot predmet!

Kritika teorije napredka pri Marxu. Napredek je tam definiran prek razgrinjanja produktivnih sil. Njim pripada tudi človek, oz. proletariat. S tem je vprašanje po kriteriju zgolj odrinjeno.

BA, r 475

Predstava zgodovine, ki se je osvobodila sheme progresije v praznem in homogenem času, bi končno spet vpeljala destruktivne energije historičnega materializma, ki so bile tako dolgo ohromljene. S tem bi se zamajale tri najpomembnejše pozicije historizma. Prvi sunek [Stoß] je treba usmeriti zoper idejo univerzalne zgodovine. Predstava, da se je zgodovina človeškega rodu *sestavila* iz zgodovine narodov, je danes, ko se bistvo narodov prav tako temni prek njihove tačasne strukture, kot tudi zaradi njihovega medsebojnega odnosa, izgovor puhle miselne lenobe. (Ideja univerzalne zgodovine stoji in pade z idejo univerzalne govornice. Dokler je zadnja imela fundament, pa naj bo teološki kakor v srednjem veku ali pa logični kot pri Leibnizu, univerzalna zgodovina ni bila nič miselno mogočega. Nasprotno pa lahko univerzalna zgodovina, kakor se jo zganja od prejšnjega stoletja, vselej le nekakšna vrsta esperanta.) – Druga utrjena pozicija historizma je predstava, da je zgodovina nekaj, kar se da pripovedovati. V materialistični raziskavi je epski moment neizogibno miniran v teku konstrukcije. Likvidacijo epskega elementa je treba

vzeti v zakup, kakor je to storil Marx, kot avtor v *Kapitalu*. Spoznal je, da se da zgodovino kapitala izgotoviti zgolj v jeklenem, širno razpetem ogrodju teorije. V teoretičnem zasnutku dela pod gospostvom kapitala, ki ga Marx zapiše v svojem delu, je za interese kapitala boljše poskrbljeno kot v monumentalnih in kompliciranih, pravzaprav zajetnih [*gemächlichen*] delih historizma. Teže je častiti spomin brezimnega kot spomin slavnega, [nov list:]

{Slavljenci, [...] pesnik in mislec nista izvzeta. Historična konstrukcija je posvečena spominu brezimnega. – Tretji branik historizma je najkrepkejši, najteže ga je zažgati. Prikazuje se kot »vživljanje v zmagovalca«. Vsakokrat vladajoči so dediči vseh, ki so v zgodovini kdaj zmagali. Vživljanje v zmagovalca dobro pride vsakokrat gospodujočim. Historični materialist spoštuje to dejstvo. Upravičuje si tudi to, da je to dejstvo dobro utemeljeno. Kdo je do tega dne zmagal v tisoč bojih, ki prevevajo zgodovino, ta se deleži triumfov danes gospodujočih nad danes obvladovanimi. Inventarja tega plena, ki ga prvi stavijo na ogled drugim, historični materialist ne bo motril drugače kot zelo kritično. Ta inventar se imenuje kultura. Kar historični materialist pregleduje od kulturnih dobrin, to je skupaj in posebej nekega porekla, ki ga ne more opazovati brez groze. Za svoje prebivanje se ne more zahvaliti trudu velikih genijev so ga ustvarili[,], temveč tudi brezimni tlaki njihovih sodobnikov. Nikdar ne gre za kak dokument kulture, ne bi bil obenem tudi dokument barbarstva. Historični materialist do tega ohranja distanco. Zgodovino mora krtačiti v nasprotni smeri – pa tudi če bi moral uporabiti burkle.}

282

BA, r 477 in 1094

Pojmljivost [*Eingedenken*] kot slamna bilka
 {katastrofa je napredek, napredek je katastrofa}
 katastrofa kot kontinuum zgodovine
 duhovna prisotnost [*Geistesgegenwart*] kot to rešujoče/rešilno; duhovna prisotnost v zajemanju bežnih podob; duhovna prisotnost in ustavljenje, *Stillstellung*

S tem je treba povezati definicijo duhovne pričujočnosti [*Geistesgegenwart*];

kaj se pravi: historik naj si da duška

moralična legitimacija, preračunljivost [*Rechenschaft*] interesa za zgodovino
{subjekt zgodovine: zatirani, ne človeštvo}

{kontinuum je kontinuum zatiravca}

{sedanjost izbiti iz kontinuumu historičnega časa: naloga historika}

BA, r 481

{Interpretacija novega angela ['Angelus Novus', Paula Kleeja (1879–1940)]: krila so jadra. Veter, ki veje iz paradiža sem, je v njih.}

– Brezrazredna družba kot pihavec.

Witiko⁴ [1867] in Salambo [1862] predstavljata svoji epohi kot sklenjeni, »neposredni do boga«. Tako kot ta romana minirata časovni kontinuum, – podobno mora to zmoči zgodovinski prikaz.

Flaubert [1821–1880] je verjetno kar najgloblje nezaupal vsem predstavam zgodovine, ki so bile v modi v devetnajstem stoletju. Kot teoretik historije je bil najverjetneje nihilist.

{Razbitje kontinuumu ponazarjajo revolucije, s tem ko začno na novo šteti leta. Cromwell}

{Nujnost teorije zgodovine, iz katere je moč ugledati fašizem}

{Misel žrtve se ne more uveljaviti brez misli odrešitve. Poskus delavstvo nagovoriti za žrtev. Niso bili sposobni dati posamezniku predstavo, da je nezastopljiv. – Boljševiki so v heroični periodi samostojno dosegli veliko z nasprotjem: zmagovalca se ne slavi, s premagancem se ne sočustvuje.}

BA, r 482

Tri momente je treba vtisniti v osnove materialističnega nazora zgodovine: diskontinuiteto historičnega časa; destruktivno silo delavskega razreda; tradicijo zatiranih.

{Tradicija zatiranih napravi delavski razred za odrešenika. Usodna napaka v zgodovinskem nazoru socialdemokracije je bila: delavski razred naj bi kot odrešenik nastopil proti prihajajočim generacijam. Njegova rešujoča sila

4 Roman Adalberta Stifterja [1805–1868], še nepreveden.

se mora odločilno izkazati na generacijah pred njim. (Prav tako je njegova funkcija maščevalca navezana na pretekle generacije.)}

BA, r 486

»Čaščenje« je vživljanje v katastrofo

Zgodovina nima zgolj te naloge, da se polasti zgodovine zatiranih, temveč da jo tudi ustanovi

Razvezati destruktivne sile, ki tičijo v misli odrešitve

{Čuditi se temu, da je v dvajsetem stoletju »kaj takega« mogoče – to čudenje nikakor ni filozofsko. Ne stoji na začetku nekega spoznanja, razen da je ta pojem zgodovine, iz katerega izhaja, nevzdržen.}

[kasneje dodano:] se ga ne da vzdržati

{Moramo priti do pojma zgodovine, po katerem izredno stanje, v katerem živimo, predstavlja pravilo. Potem bomo imeli pred očmi našo zgodovinsko nalogo kot sprovanjanje izrednega stanja; s tem se bo zelo poboljšala naša pozicija v boju proti fašizmu. Prednost, ki jo ima proti levici, se nenazadnje izraža tudi v tem, da mu stopa naproti v imenu historične norme, v nekakšnem povprečnem ustroju.}

284

BA, r 488

Kvitenenca historičnega spoznanja: najzgodnejši pogled na začetke.

BA, r 1063

[varianta teze B]

{Dovoljeno mora biti, da si predstavljamo, da v magičnih praktikah, ki posredujejo prihodnost, čas, ki ga tam izprašujejo, kaj da skriva v svojem naročju, – prav tako ni predstavljen kot homogen ali prazen. Če imamo to pred očmi, najbolje vidimo, kako je pomnjenju [*Eingedenken*] pričujoča preteklost [sic]: namreč ravno tako. Judom je bilo – kot je znano – prepovedano prevpraševati prihodnost. Pomnjenje, v katerem moramo videti kvintesenca njene teološke predstave zgodovine, od-čara prihodnost, ta je poslušna magiji. Zato pa je še ne napravi za prazni čas. V njej so vsaka sekunda mala vrata, skozi

katera lahko vstopi mesija. Tečaja, v katerih se gibljejo, sta [ist] pomnjenje.} {O stari praksi napovedovanja časa, ki ga tu prevprašujemo, kaj ... [sic] krije, – ni mišljen ne kot homogen ne kot prazen.

BA, r 1055 v

Nastanek

Gre za izbor osnutkov spisa *O pojmu zgodovine* (prim. W. Benjamin, *Izbrani spisi*, Studia Humanitatis, 1998, str. 213–225). »Teze« jih poimenuje Adorno [1903–1963] v svoji knjigi o Benjaminu [1892–1940] (Über Walter Benjamin, F/M 1970, 26), Benjamin jih omenja v korespondenci s Scholemom [1897–1982], Horkheimerjem [1895–1976] (22. 2. 1940) in Adornom (7. 5. 1940), enkrat kot 'teze', drugič kot 'zapise'. Besedilo se je ohranilo v več variantah, v katerih je moč zaslediti štiri bolj ali manj sklenjene verzije; in sicer gre za rokopis (z opombami), iz zapuščine Hannah Arendt [1906–1975] ter za sedem tiposkriptov-kopij, ki so jih so verjetno naročili na Inštitutu za socialne raziskave (z vpisi Gretel in T. W. Adorna) v Montagnoli (oz. v Los Angelesu), ki je besedilo leta 1942 tudi prvič natisnil v zborniku naslovljenem »Walter Benjamin zum Gedächtnis | Walterju Benjaminu v spomin«.

285

Ohranjeno gradivo je moč razdeliti na več 'zvrsti':

1. paralipomena v ožjem smislu, zapisi v kontekstu tez, ki so verjetno nastajali sočasno (rokopisi št. 1095–1105), a se jih ne da vključiti v znano besedilo, gre tudi za predstopnje in variante, pri čemer je vse prečrtano je postavljeno v zavite oklepaje {}.

2. zapisi, ki so raznih svežnjih zapuščine naslovljeni »Nove teze«

3. naslovljeni krajši zapisi

4. nenaslovljeni zapisi, nekateri opremljeni s siglami, ki jih izdajatelj še niso dešifrirali

5. predstopnje, oz. variante znanih tez.

Benjamin naj bi se z besedilom ukvarjal precej časa, izdatneje po letu 1937 in spisu »Eduard Fuchs, der Sammler und der Historiker | Edvard Fuchs, zbiralec in historik«; prvi zapisi naj bi nastajali ob začetku vojne, ki se za

Benjamina konča v letu 1940 (v noči iz 26. na 27. september 1940). B. Brecht je v svoj ‚Delovni dnevnik‘ [Arbeitsjournal, prvi zvezek (1938–1942), F/M 1972, str. 294] leta 1941 zapisal: »... Benjamin se obrača proti zgodovini kot predstavi nekakšnega poteka, od napredka kot podjetja spočitih glav, od dela kot vira nravi, do delavstva kot varovanca tehnike itd., – zasmehuje pogosto slišani stavek, da se je treba res čuditi, da se je ‚kaj takega kot fašizem‘ lahko primerilo ›še v tem stoletju‹ (kakor da ni plod vseh stoletij). – Na kratko, to drobno delo je jasno in sprostilno [entwirrend] (kljub vsej metaforiki in vsem judaizmom); z grozo pomisliš, kako malo je tistih, ki so kaj takega sploh pripravljene vsaj napačno razumeti.« G. Scholem je o tem zapisal: »V začetku leta 1940 je Benjamin – po tem ko so ga po izbruhu vojne odpustili iz taborišča, v katerem je bil interniran kot skorajda vsi ubežniki iz Hitlerjeve Nemčije – zapisal te ‚Teze o zgodovini‘, v katerih se je prebujal iz šoka pakta Stalin-Hitler. Kot odgovor na ta pakt jih je takrat bral sopotniku in staremu znancu, pisatelju Somi Morgensternu.« [G. Scholem, Walter Benjamin und sein Engel | W. Benjamin in njegov angel. V: Zur Aktualität Walter Benjamins | O aktualnosti Walterja Benjamina. F/M 1972.]

286

Izbral in prevedel⁵ Aleš Košar

5 Prevedeno iz: Walter Benjamin: Gesammelte Schriften. Unter Mitwirkung von T. W. Adorno und G. Scholem izdala R. Tiedemann in H. Schweppenhäuser. Založba Suhrkamp, Frankfurt ob Majni leta 1980. Razdelek I, 3. zv., str. 1223–1259. | Za namig na Benjaminove zapise »O pojmu zgodovine« se zahvaljujem Samu Krušiču.